

הרב אברהם שושנה; הרב יהודה אמתי שושנה

שתי דוגמאות מפירוש רבינו אברהם מן ההר על מסכת חולין מכת"י

הקדמה
דוגמא א: מפרק השוחט
דוגמא ב: מפרק כל הבשר

הקדמה

רבינו אברהם מן ההר חי ופעל רוב ימיו בעיר קרפנטרץ, ולמרות כן היה כינויו בחיי וلدורות 'מן ההר' על שם עיר מולדתו מונפלייה, שניהם בפרובנס. מתוך כמה תעודות ששרדו ניתן להסיק שרבינו אברהם היה בחיים לפחות עד שנת ה' ע"ד (1314). רבינו התכתב עם חכמי דורו, ביניהם רבינו מנחם המאירי מפרפיניאן¹, הרשב"א מברצלונה, ועוד. כמה מפירושו לתלמוד והוראותיו כלולים בתשובות חכמי פרובינציה², ונזכרים בקבצים הלכתיים אחרים הנמצאים עדיין בכתבי יד. גדול היה רבינו אברהם בדורו ובדורות שלאחריו, בתורתו ובהוראותיו ובהנהגה הציבורית. וכך מתארו חכם שהכיר אותו בחייו:

ומשנהו ארץ מדורתו קרפינטראץ י"ע³, הוא המשיב חכמים אחר⁴, ולרוב פלפולו עוקר הרים ויעתיק צור ממקומו⁵ וטוחנן זה בזה, סוף דבר אין כמוהו בכל גאוני עבר הנהר והנה להלל מאוד, וכבר יצא טבעו בקצוות, הוא הרב הגדול ר' אברהם דמונפישלייר יצ"ו. פעמים שלש התענגתי מזיו כבודו, כי מדי עברו בגבולנו ישכין כבודו אתנו. ומה מאד בחרתי בו ובצלו לשבת חמדתי, לולי כי יצא עליו קול כי יטרידוהו ענייני ההמון מכל עבר, כי הוא

1 באחת ההתכתבויות מבטל המאירי את דעתו מפני דעת הר"א מן ההר, ומסיים את דבריו בלשון זו: 'שהכל תלוי בדעתך ובסברתך הנקה והזכה... כי מה האדם שיבא אחרי המלך'. ראה פנחס רוט, חכמי פרובנס המאוחרים, עמ' 140.

2 ראה תשובות חכמי פרובינציה, אבן העזר, סימן כח, עמ' 116 (שם כתב תלמידו של רבינו אברהם מן ההר, בונפוש דוויירש, דיין בקרפנטרץ, עפ"י בקשת ר' יצחק בן מרדכי קמחי, את הצעת פירושו של רבינו אברהם מן ההר רבו לסוגיא בכתובות כג, א); שם סימן נב, עמ' 175 ('וכן כת' הה"ר אברהם דמונטפשלר ז"ל וכו'). וראה עוד שם: סי' לג, לו, נ-נא, עו.

3 [= יכוננה עליון].

4 ע"ש ישעיהו מד, כה.

5 ע"ש איוב יח, ד.

כשופט בין דם לדם בין דין לדין⁶, ואלו העסקים יכריחוהו לעשות משפטי עקר ותורתו טפל. אבל כונתו רצויה לשם שמים לשום שלום בארץ בין איש לרעהו, בכל דבר מחלוקת אליו יבא דבר שניהם והוא לחכמתו יודע פשר על כל ריב וכל נגע, תהי משכורתו שלימה אמן⁷.

רבינו חיבר פירושים על מסכתות התלמוד, שברובם לא נודעו ולא נתפרסמו עד לדור האחרון. על מפעל רבינו הפרשני לתלמוד כותב רבינו יצחק די לאטיש בספרו 'שערי ציון'⁸ בשני מקומות. בעמ' 175 הוא כותב: 'והרב ר' אברהם מן ההר חבר חבור טוב ונאות דרך פירוש ופסק **ברוב התלמוד**'. ולהלן עמ' 178: 'והרב ר' אברהם מההר חבר חבור שלם דרך פירוש ופסק **ברוב תלתא סדרי**, אין למעלה הימנו... ואחריהם ר' הגדול ר' מנחם בן הרב שלמה לבית מאיר בפרפינאן'. לפי העדויות שהגיעו ומגיעים לידינו מתברר שאכן רבינו חיבר חיבור שהקיף את פירושי לסדרים מועד (תענית, מגילה מועד קטן, חגיגה, ראש השנה, יומא וסוכה), נשים (כתובות, נדרים, נזיר, גיטין וקידושין) ונזיקין (בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא, סנהדרין, עבודה זרה, שבועות והוריות)⁹. וכעת נמצא בידינו גם חיבורו על מסכת חולין. הוסף עליהן גם פירושו למסכת ברכות ולמסכת נדה¹⁰.

מפירושיו לתלמוד נדפסו עד כה חיבוריו למסכתות: יבמות, נדרים ונזיר (נ"י

6 הכותב אינו מדבר על עסקנותו של רבינו, אלא על פעילותו המתמדת בבית הדין, שם הוצרך לשפוט בשאלות הלכתיות ומשפטיות.

7 יוסף שצמילר, 'מגלת ההתנצלות הקטן' לרבי קלונימוס בן קלונימוס, ספונות י (תשכ"ו), עמ' לח. על פעילותו של רבינו בהנהגה הציבורית, ועל כוחו הגדול לשכך מחלוקות, יעידו תעודות אחרות המאפשרות לנו לעמוד על הפן המיוחד הזה באישיותו. על האיגרת ומחברה עיין שם בהקדמה, וראה שם על רבינו אברהם מן ההר בעמ' יז, סעיף 4.

8 נדפס מחדש בסדר הקבלה לרבינו מנחם המאירי, הוצ' מכון אופק (מהדיר: הרב שלמה זלמן הבלין).

9 במבוא שבע"ה אנו עתידים להקדים לפירוש רבינו על מסכת חולין, אנו מציינים לחיבוריו של רבינו שהוזכרו בכתב יד זה, ואלו הם: יח, א ד"ה דתלו ביה טפלי, מזכיר פירושו לפרק נערה, נדרים עז, ב; מא, א סוד"ה התייר עצמו, מזכיר פירושו להאשה רבה, יבמות; סג, ב ד"ה של עוף פלוני, ד"ה והר"ף והר"ם, מזכיר פירושו לפרק אין מעמידין, ע"ז; סד, א סוף ד"ה כת' רב' יעקב (ב), מזכיר פירושו לע"ז; עז סע"ב, מזכיר פירושו לפרק במה אשה, שבת; עח, ב ד"ה והעיקר דאהני סימנין, מזכיר פירושו לב"ק; צב, ב ד"ה בשר המת, מזכיר פירושו לפרק אע"פ, כתובות ס, א; צג, ב סוד"ה שולח אדם ירך, מזכיר פירושו לפרק כל שעה, פסחים, ופרק בני העיר, עירובין; צה, א ד"ה ומשני נמצא ביד גוי, מזכיר פירושו לפרק בתרא דיומא פד, ב.

10 בכת"י בית הדין ובית המדרש בלונדון, 2, דף 82ב: 'כך פי' הר' אברהם ז"ל במס' נדה בפ' תינוקות'.

תשכ"ב)¹¹, סוכה, מגילה, חגיגה, יומא וראש השנה (נ"י תשל"ה)¹². חידושו למסכת קידושין נדפסו על הדף במהדורת ש"ס וילנא בייחוס מוטעה בשם 'תוספות ר"י הזקן'. כמו כן ידועות ממנו מובאות מפירושו למסכת גיטין בשו"ת מהר"ם אלשקר, ובספר 'נחלה ליהושע' להרב יהושע שונצין, קושטא צ"א, סימן ח'¹³. על יחס ר' דוד הכהן (הרד"ך מקורפו) למפעלו הפרשני של ר"א מן ההר, עיין בשו"ת הרד"ך בית ה ס' א-ה.

כתב-היד העיקרי שעד כה שימש כבסיס להוצאתם לאור של פירושו של רבינו אברהם מן ההר לתלמוד, הוא כתב יד לונדון, הספריה הבריטית Add. 27084 (קטלוג מרגליות, מס' 427), שהיה שייך ליוסף אלמנצי, ובספרייתו זוהה בטעות כחידושי הרמב"ן¹⁴. צורת עיצוב הדף של כתב יד זה, המלא וגדוש הוספות ותיקונים, הביאה את החוקרים למסקנה שזהו עותק אוטוגרפי של החיבור¹⁵, וגם על כת"י הסמינר וכת"י מוסקבה (שהם כת"י אחד שנחלק לשניים, ראה להלן), המכיל את פירוש רבינו לחולין, הביעו דעה שהוא כנראה כתוב בידי המחבר בעצמו¹⁶. ולדעתנו אין ההשערה הזו מתקבלת כלל. גם מהדירו הראשון של כתב יד לונדון ומוציאו לאור, הרב משה יהודה הכהן בלוי, הביע את דעתו שמחבר כתב יד זה הוא רבינו אברהם מן ההר, והביא ראיות לקביעתו זו, שאין כאן המקום לדון בהן. הקביעה כשלעצמה מוצדקת ומקובלת. אבל הסברא שהועלתה שזהו כתב ידו של רבינו אברהם מן ההר עצמו, ושההגהות וההוספות המופיעות מסביב לדפים הן מפרי עטו של המחבר עצמו, רחוקה היא כאמור ובלתי מתקבלת כלל, ובפרט לאור הממצאים שאנו נהנים מהם עם פירסומו של הפירוש על מסכת חולין. ובע"ה עוד נדון בטיב הגיליונות המלווים את דפי כתב היד של פירוש רבינו לחולין במבוא שנקדים לספר.

11 למסכת נזיר נתפרסמה על ידי מכון אופק מהדורה חדשה שהוהדרה על ידי הרב אביגדור אריאלי ובהשתתפות תלמידי חכמים מעירים, והיא כלולה בחבילה הדיגיטלית של ספרי מכון אופק המשוקת על ידי 'אוצר החכמה'.

12 החומר הכלול בכרך זה נתפרסם ע"י הרב בלוי על פי קטעי גניזה מספריית קיימברידג', וקיימים קטעים נוספים שלא נתפרסמו עדיין.

13 'הנה ידעתי יש בשאלוני' שטת אחרון שמו ה"ר אברהם דמונפשלר, יראנה כ"ת בנדון זה, ואם היה באפשרות שיצוה כ"ת לאחד מהסופרים שיעתיק לי כל השטה היה לי לחן ולחסד'.

14 ספרייתו של אלמנצי נמכרה לספריה הבריטית בשנת 1865. ראה Benjamin Richler, Guide to Hebrew Manuscript Collections, Jerusalem, 1994, p 4.

15 G. Margoliouth, Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts, ראה London 1905, II, p. 67.

16 ראה פנחס רוט, חכמי פרובנס המאוחרים, עמ' 133 והערה 410 שם.

לעת עתה נעיר רק על צורת הכתב של הגיליונות המלפפים את כתב היד מתחילתו ועד סופו. הגיליונות כתובים באותיות מוקטנות על ידי סופר כתב היד עצמו. רובם אינם שייכים כלל לדיונים שבפנים הספר, וגם אינם משתווים באופיים לדרכו של החיבור עצמו. רובם כתובים בדרך שקלא וטריא בדומה לדרכם של רבותינו בעלי התוספות, ומהם שמצינו להם מקבילות בקבצי התוספות שבידינו¹⁷. ישנם גיליונות החתומים בשם כותבם, פעם מהר"ם ש"צ, ופעם אמ"ע. האיזכור אמ"ע מופיע בכמה גיליונות בראש הגיליון או באמצעו¹⁸.

לפני שנים רבות נודע לנו על כתב יד הסמינר בניו-יורק Rab. 909, ובאדיבות הספרנים בדקנו את גוף הקובץ בדיקה יסודית ונתרשמנו שמחברו הוא רבינו אברהם מן ההר, וזאת בהתחשב בסגנונו ובדרכו הפרשנית המיוחדת, ועל סמך ההפניות שמפנה המחבר לשאר ספריו שנודעו כבר כחיבוריו של רבינו אברהם מן ההר. כתב היד כרוך בבלבול גמור, ובראשית עיסוקנו בו טרחנו לסדר אותו לפי סדר הדפים במסכת חולין. אחרי כמה שנים בביקורנו בספריית המדינה הרוסית במוסקבה זכינו לגלות את המשכו של כתב יד זה בכתב יד גינצבורג 966. בסוף הפירוש לפרק כל הבשר נמצאת הערת שוליים שמחברה 'אמ"ע' הנ"ל מתייחס למחבר כתב היד ונוקב בשמו. וכך כתוב:

כבוד הרב ר' אברהם מונח במקומו... דלא דק בזה יפה, שהרי חלב בחלב מותר בהנאה¹⁹ ומשנה שלמה שנינו²⁰ בשר בהמה טמאה בחלב מותר לבשל ומותר בהנאה, וכמדומה ל[י] שיש הבדל בין ח[לב] לבהמה טמאה לענין אסור הנאה, כמו שיש [הב]דל לענין בשר ואינו ד.. כן הנאה אין הבדל ביניהם שהכל מותר בה[נאה] מפני שלא חל... ההוא כי בה... שמבואר מלש[ון] פרק אמרו לו שכתב בהנאה שהוא אסור לאו מוסיף הוא...

ושני דברים למדנו מהערה זו, שהמחבר הוא רבינו אברהם מן ההר ולא אחר, ושהגיליונות מקורם במעירים שהוסיפו הערות על החיבור, והערותיהם שבאיזשהו שלב היו רשומים בשולי דפי כתב היד חזרו והועתקו כמות שהם בידי הסופר שהעתיק

17 לדוגמה ימש הגיליון השייך לספרנו חולין פט, ב המתחיל בציון 'לשון התוס'. תוכנו של הגיליון הזה מקביל באופן חלקי למ"ש התוס' ותוס' הרא"ש בסוגיא שם, אבל התירוץ הסופי המובא בגיליון אין לו מקבילה בתוס' שלנו ובתוס' הרא"ש, וכותב הגיליון מביאו בשם "ר"מ מאיברא'.

18 בשני מקומות הגיליונות מכילים השגות על דבריו של המחבר רבינו אברהם.

19 כוונתו להקשות על מה שפירש רבינו אברהם מן ההר שחלב בחלב אסור בהנאה ואעפ"כ לא חל עליו איסור אכילה, שכן איסור הנאה של בשר וחלב אינו נקרא איסור. וע"ז הקשה בעל הגיליון מבהמה טמאה בחלב שמוותרת בהנאה. בהערותינו לספר השבנו על דבריו, וגם המעיר כנראה חזר בו, אלא שהלשון קטועה וקשה לעמוד על כוונת הדברים.

20 חולין קיג, א.

את גוף החיבור, והוא לא שמר על שיטה עקיבה היכן להציג את הגליונות²¹.

כתב היד כתוב בכתובה ספרדית רהוטה על נייר. כתב יד ניו-יורק נרכש בידי א"נ אדלר ביוון ומכונה על כריכת כתב היד ובקטלוג MS Magnesia²². כתב יד ספריית המדינה הרוסית במוסקבה, אוסף גינצבורג מס' 966, הוא חלקו השני של הקובץ המקורי וגם הוא כתוב בכתובה ספרדית רהוטה על נייר באותו עיצוב של כתב יד ניו-יורק. עם צירופם של שני חלקי כתב יד זה נמצא כעת בידינו פירוש ר"א מן ההר על רוב מסכת חולין, על הרוב ברצף אחד, מפרק ב דף ל. בנוסף על הפירוש השוטף למסכת, בדרכו המיוחדת של רבינו הידועה משאר חיבוריו, הקדיש רבינו חיבור מיוחד לשני הפרקים הראשונים של משנת מסכת ידים, משנה ותוספתא, עם טיפול מיוחד בפסקי הרמב"ם הנוגעים להלכות נטילת ידים. חיבור זה שילב רבינו בפירושו לתחילת הפרק השמיני של המסכת. זוהי פנינה יקרה ומיוחדת מבית מדרשו של רבינו. דף נוסף שנתלש מכתב היד השייך לחולין, דף יז, ב - יח, א, נמצא בירושלים בספרייה הלאומית, ומספרו Ms. Heb. 8°1800/272.

על דרכו של רבינו אברהם מן ההר בפרשנות התלמוד, וההתחקות אחרי מקורותיו, ובפרט בדרך טיפולו בפסקי הרמב"ם, שהוא יסוד מוסד בפרשנותו ובפסקיו, נייד את הדיבור בע"ה במבוא שנצרף לפירוש רבינו למסכת חולין במהדורתנו. נציין כאן רק שלא כפי שסברו קודם שאין רבינו משתמש בפירושי של הראב"ד, מחכמי פרובנס הקדמונים, וכן שאינו מרבה להזכיר את בעל המאור, הנה בחיבורו זה על מסכת חולין מנינו יותר מעשר פעמים שר"א מן ההר מביא פירושים מהראב"ד בשמו המפורש, ובמקומות אחרים הוא מביא ממנו דברים בסתם כשידוע לנו שמקורם ראב"ד או בראשונים המביאים אותם בשם הראב"ד. ובנוגע להרב בעל המאור מנינו בספר חמישה עשר מקומות שבהם הוא מזכיר אותו בשמו או בשם ספרו²³.

אנו מפרסמים בזה שני קטעים לדוגמה מפירוש רבינו למסכת חולין, האחד מפרק שני (השוחט) על דף לא א-ב, והשני מפרק שמיני (כל הבשר) על דף קיב א-ב, אחרי ההדרה מדוקדקת. מתוך דוגמאות בהירות אלו תיראה חשיבותו וחין ערכו של חיבור נפלא זה והיקפו הרב והעצום, וגם דרך עבודתנו בההדרה תוצג בהן לפני המעיינים,

21 ר' מנחם די לונזאנו שהחזיק בעותק של פירוש רבינו אברהם למסכת חולין, מצטט ממנו בספרו 'אור תורה', ונציג שעה"ה, פרשת לך לך, דף ה ע"א. הערה בנידון זה בלי הזכרת שם כותבה מופיעה בגליון כתב היד שלנו לדף סה, וראה מ"ש שם בהערות. אבל לא מצאנו בכל הספר שזכר שמו של ר' מנחם באחד הגליונות.

22 ראה, Catalogue of Hebrew Manuscripts in the Collection of Elkan Nathan Adler, Cambridge 1921, p. 22, no. 4166. מגנייה הוא איזור במרכז יוון.

23 לתולדות חייו וחיבוריו של רבינו עיין פנחס רוט, חכמי פרובנס המאוחרים - הלכה ופוסקי הלכה בדרום צרפת 1215-1348, ירושלים תשע"ב, עמ' 132-133. בכתבת רשימה זו נעזרנו בדבריו.

ויגילו בה המחבבים את תורת הראשונים. ואנו תפילה שיעזרנו על דבר כבוד שמו
לברך על המוגמר בקרוב.

בע"ה יום ראשון י"ז מנחם אב תשע"ט

אברהם בהגר"ז זצ"ל שושנה

דוגמה א: פרק השוחט

[לא, א] נפלה סכין. מאליה.

נפלה²⁴ סכין, בעוד שהוא שוחט. או נפלו כליו, או בגדיו²⁵ או כלים אחרים, בעוד
שהוא שוחט. או שהתחיל לש[חוט והשחזי את הסכין]²⁶, או שעף²⁷, כלומר שנתייגע
באמצע ש[חיתתו].

{זעירא דמן חבריא} מבני הישיבה²⁸. הוה²⁹ תני לה, שונה ברייתא³⁰ {זו מרבן}, והוא
אמ' לה מדעתו, והלכת³¹ כר' נתן³². דכח אדם בעי' {אבל כוונה לשחוט} לא בעינן.

24 משנה להלן לב, א. בכ"י וברי"ף (ז, א) שתי משניות אלו, משנת 'נפלה סכין ושחטה' ומשנת 'נפלה
סכין והגביהה', מצורפות למשנה אחת.

25 רש"י להלן שם פירש: 'כליו, בגדיו'.

26 הדף קרוע, וכך נראה להשלים, ועיין בהערה הבאה.

27 רש"י להלן שם ד"ה ועף מחבר 'ועף' עם 'השחזי', ומפרש שנתעייף באמצע השחיטה מחמת
שנתייגע בהשחזת הסכין לפני שהתחיל לשחוט. ואילו רבינו מפרשם בשתי בבות: השחזי הסכין
באמצע השחיטה, או שעף באמצע השחיטה. והפירושים תלויים בנוסחאות המשנה. שרש"י גורס:
'השחזי את הסכין ועף', וכ"ה בכל דפוסים הש"ס וכ"י מינכן, ואילו בכ"י קויפמן של המשנה ובכ"י
פרמה הגירסא: 'השחזי את הסכין, עף'. ומפרש רבינו 'עף' במובן 'או שעף' ובהתאם לכך השלמנו
קודם: 'או שהתחיל לשחוט והשחזי את הסכין', והיינו שהשחזי את הסכין באמצע השחיטה]. וכן
פירשו שאר ראשונים: רבינו יונתן ואחריו ר"מ המאירי, והר"ן על הרי"ף (ז, א). ועיין במלאכת
שלמה למשנתנו שהביא בשם ה"ר יהוסף שהתקשה בפירוש רש"י (הרע"ב), וז"ל: 'אין פירוש
זה נראה כלל, דמה הוצרך לומר מאיזה טעם נעשה עיף, על כן נראה דגרסינן עף ולא גרס ועף,
וה"פ, השחזי את הסכין באמצע השחיטה או שנעשה עיף באמצע השחיטה', כפירוש רבינו ושאר
הראשונים הנ"ל.

28 רש"י כתב בזה שני פירושים: 'זעירא דמן חבריא, צעיר הישיבה. ולי נראה דאושעיא זעירא היה
נקרא, דמן חבריא שמבני הישיבה'. ורבינו נקט הפירוש השני. ואפשר שבקטע המחוק הביא
פירושו הראשון של רש"י.

29 לפנינו: 'הוא'.

30 ברש"י ד"ה הוא: 'שונה המשנה מרבן'.

31 לפנינו בגמרא: 'הלכה'. (שמא אין זה ציטוט דברי הגמ' אלא פסק רבינו).

32 לפנינו: 'והוא אמר לה, הלכה כר' נתן'.

שנאנסה. לקמן³³ מפרש ה[י]כי נאנסה.³⁴ **לביתה...**³⁵ כלומ' מותרת לזקק לבעלה³⁶. **כרת.** נדה לבעלה היא בכרת³⁷, ואוכל {תרומה} בטומאה הוא במיתה בידי שמים³⁸, וכרת חמור ממיתה בידי שמים, דימיו נכרתין וזרעו נכרת, כדכתיב³⁹ עירי יחי'י⁴⁰.
גל. של מים. **שנתלש** מן הים⁴¹.

[לא, ב] חרדלית זרם של **גשמים** שמקלח מן ההר, ואין טובלין בו, שאין הנצוק והקטפרס חבור⁴². חרדלית היינו קטפרס מדרון, ורבי' האי⁴³ גריס: **הר דלית** מים שבאים מדליו של הר⁴⁴.

33 בעמוד ב.

34 רש"י ד"ה שנאנסה.

35 כתיב"י מחוק כאן בשיעור מילה אחת או שתיים.

36 רש"י ד"ה לביתה.

37 ויקרא כ, יח.

38 כמבואר בסנהדרין פג, א.

39 שם פסוק כא.

40 כך פירש רש"י בד"ה טמא שאכל תרומה. וכך היא דעת רש"י בכמה מקומות: שבת כה, א ד"ה וכת, שם כה, ב ד"ה כרת, חולין לא, א ד"ה טמא, כריתות ז, א ד"ה כרת, ובפירושו עה"ת בראשית יז, יד, ויקרא יז, ט. ועיין ב'תוספות ר"י הזקן ותלמידו' שבת כה, ב ד"ה שכן ענוש כרת, ובנסמן שם ב'הערות וביאורים' הערה 37. ושם כתבנו שכן היא דעת הרשב"ד בפירושו לתו"כ ויקרא דיבורא דחובה פרשה יא ה"ח (מהד' תשנ"ח עמ' קכ; מהדו"ב עמ' שלח ואילך), שהכרת בניו נענשין על ידו, אבל במיתה בידי שמים אין בניו נענשין על ידו. וכ"כ בחידושי רבינו דוד פסחים לב, ב ד"ה האי תנא, בשם המפרשים, ועוד. אבל התוס' בשבת כה, א ד"ה כרת וביבמות ב, א ד"ה אשת אחיו כתבו בשם ריב"א שאין זרעו נכרת אלא בהנהו דכתיב בהו עירי, עיי"ש בדבריהם. ועיי"ע מ"ש בזה ב'תוספות ר"י הזקן ותלמידו' על מסכת שבת שם, ומקור הדיבור בריב"א ושמו חתום עליו, עיי"ש. ועיין מ"ש שם באורך ב'הערות וביאורים'. וראה כעת דיבור ארוך בנושא זה ב'חידושי' על התורה לרבינו תם' לויקרא שם, מהדורתנו, עמ' רט-ריד, ועיין שם ב'הערות וביאורים אהלי תם' המלווים את הדיבור.

41 רש"י ד"ה שנתלש.

42 כפירוש רש"י ד"ה חרדלית. וכן כתב רבינו המחבר בפירושו לחגיגה יט, א ד"ה הר דלית. ועיין כאן בתוס' ד"ה גזירה שפירשו משום שאין מי גשמים מטהרין בזוחלין. ועיין ברש"י חגיגה שם ד"ה חרדלית שהביא את שני הטעמים. ועיי"ע בתוס' הרא"ש חגיגה שם, מהדורתנו עמ' קסה, ובמ"ש שם ב'עטרת ראש' הערה 5.

43 מובא ברש"י שם.

44 כך פירש רש"י בד"ה חרדלית, והביא דברי רב האי גאון. וכן עיין ברש"י ובפירוש ר"א מן ההר לחגיגה שם שהביאו את שני הפירושים. ועיין בפירוש המשנה להרמב"ם מקואות פ"ה מ"ו וברע"ב שם שכתבו שאף נוסח 'חרדלית' מתפרש במובן 'הרדלית', 'הומר בו החי'ת במקום ה"א'. ועיי"ע

ראשין. ראש הגל שנתלש מן הים והלך למרחוק והגיע לארץ, נכנס אדם תחת ראשו של גל ומקבלו כשנופל לארץ, דהויא טבילה זו במחובר לקרקע⁴⁵. **בכיפין.** הגל הוא עשוי ככיפה, ואם יזרוק בכפוי⁴⁶ הגל, דהיינו באמצעיתו כשהוא דולג למרחוק, לא הויא טבילה שאין מטבילין באויר⁴⁷.

הוחזק. נתכון בשעת טבילה לכך⁴⁸.

[תיבתא] דר' יוחנן. דאמ' לעיל⁴⁹ אף לביתה לא טהרה⁵⁰, דאלמ' חולי⁵¹ בעי כונה.

מה ת"ל שנית. פשיט' דשנית הוא, דהא אדכר בפרשה⁵² כבוס ראשון. **מקיש שניה,** שהיא טבילת טהרה, **לראשונה,** שהיא להסגר. **מה ראשונה לדעת** אדם, דכת'⁵³ וצוה הכהן וכבסו⁵⁴. **אף שניה לדעת.** ולא שיפול במים מאיליו⁵⁵.

מי אמ' ר' יוחנן הכי. דלמעשה חולי⁵⁶ צריכה כונה⁵⁷.

ורבנן. דפליגי עליה דר' נתן גבי שחיטה⁵⁸. **לחתיכה בעינן.** ואפי' הכי לא הויא מתני'

בתוס' הרא"ש חגיגה שם ד"ה נגזור, מהדורתנן עמ' קסד, וב'עטרת ראש' שם.

45 רש"י ד"ה נגזור ראשין.

46 קרי: 'בְּכַפּוּי'. ושמא כתוב 'בכפי', כברש"י.

47 השווה רש"י: 'ואין מטבילין בכיפין, שלא יזרוק כלים בכיפי הגל דהיינו באמצעיתו [ראמ"ה הוסיף הפירוש: 'כשהוא דולג למרחוק'] שהוא עשוי ככיפה, וטעמא כדמפרש מפני שהיא טבילת אויר ואין מטבילין באויר'.

48 וכן פירש רבינו בחגיגה יח, ב ד"ה הוחזק: 'לשון כונה, שהתכוין לטבול כדי לאכול חולין'. וכך פירש רש"י כאן ד"ה הוחזק ובחגיגה שם טבל לחולין.

49 בעמוד א.

50 רש"י ד"ה רבי יוחנן.

51 היינו: חולין.

52 ויקרא, יג, נד.

53 שם.

54 כך פירש רש"י. ורגמ"ה פירש תכבוסת ראשונה לדעת שכתוב בה 'אשר תכבס' (שם פסוק נח) משמע אשר תכבס לדעת.

55 כפירוש רש"י מד"ה מה ת"ל עד ד"ה אף שניה. כאן נמשך רבינו אחר לשון רש"י, אבל להלן ק"ה לרבנן, מפרש רבינו לדרכו שר' יוחנן ס"ל דבעינן בתכבוסת שניה כוונה לשם טבילה, ועיין מ"ש שם בהערה⁶².

56 כגון שחיטה או טבילה.

57 רש"י ד"ה מי.

58 עיין רש"י ד"ה ורבנן.

דחַרש שוטה וקטן⁵⁹ אליביהו⁶⁰, דלא חשיבא כונת חתיכה דידהו הואיל ואינן בני דיעה לשווייה חתיכה כשירה, דרבנן כונת חתיכה מן בן דעת בעו⁶¹.

{בהא} זכנהו. נצחן, כלומ' נראין דבריו מדבריהם⁶².

[מתקנות]. בודקות אותן בשעת וסתן ומטבילות אותן בשעת טבילתן⁶³.

לר' נתן דלא בעי שום כונה בחולין מיירי **שנפלה מן הגשר** לתוך המים שלא מדעתה, דאפי' כונת רחיצה ליכא⁶⁴. **לרבנן** דבעו כונת חתיכה, הכא נמי בעי כונה לרחוץ ולא נתכונה לטבילת מצוה, שירדה לתוך המים מדעתה להקר עצמה⁶⁵,

59 לעיל ב, א.

60 כדאיתא לעיל בעמוד א.

61 עיין בתוס' לעיל ע"א ד"ה ואי שכתבו דלא אתיא כרבנן, דלרבנן 'נהי דלא בעי כוונה לזביחה לחתיכה מיהא בעיא היינו לחתיכת סימנים'. אך עיין בחידושי הרמב"ן לעיל יב, ב ד"ה מאן תנא שכתב: 'חרש שוטה וקטן אין להם כונה כלל ואפילו לחתיכה שאין כונתם כלום, שאילו היתה כונתם לחתיכה כלום אפילו רבנן מודו דלא בעינן כונת זביחה'. ומדברי רבינו משמע שנקט כפירוש הרמב"ן דלא חשיבא כוונתם כוונת חתיכה, וזה שהוסיף ש'אינן בני דיעה לשווייה חתיכה כשרה', היינו לומר שמאחר שאין כוונתם לחתיכה כלום אינם יכולים לשווייה חתיכה כשרה אפילו לרבנן.

62 לשון רש"י ד"ה זכנהו. עיין ביד מלאכי בכללי התלמוד, כללי הבית, אות קיט, שכתב שמדברי רש"י אלו מבואר שלא כדברי המגיד משנה בפ"ג מהל' גניבה ה"ד, עיי"ש שכתב: 'ואף על גב דאמר רבא (בקידושין יח, א) בהא זכינהו ר"א לרבנן לא אמר שיהיה הלכה כן'. ואילו רש"י כאן מפרש 'זכנהו' במובן נראין דבריו מדבריהן.

63 רש"י ד"ה מתקנות.

64 כפירוש רש"י ד"ה לרבי נתן.

65 רבינו מפרש שירדה והכניסה את כל גופה לתוך המים בכוונה, אלא שלא התכוונה לטבילת מצוה רק להקר את עצמה. וכן פירש הראב"ד לפי המובא על שמו בשיטה מקובצת כאן ד"ה לרבנן שירדה להקר, שנתכוונה לשם רחיצה בעולם, 'דלגבי שחיטה מכשרי, לגבי טבילה פליגי כבי האי גוונא רב ור' יוחנן, דרב מדמי ליה לשחיטה, ור' יוחנן אמר לך שחיטה הוא דלא בעינן כונה מדגלי רחמנא מתעסק בקדשים שפסול, אבל בטבילה בעינן כונה מעליתא'. והיינו שלגבי שחיטה מכשרי בכוונה לחתוך הסימנים, ואפילו שלא התכוון להכשר שחיטה, ובטבילה נחלקו רב ור' יוחנן, רב מדמה טבילה לשחיטה, ומטהרה לביתה כל שהתכוונה לרחוץ כל גופה במים ואפילו שלא התכוונה לטבילת מצוה. ודכוותה דשחיטה דבעינן כוונה לחתוך שני הסימנים ולא סימן אחד, אף בטבילה מיירי שהתכוונה לשם רחיצת כל גופה במים. ור' יוחנן מחלק בין שחיטה לטבילה, ומצריך כוונה לטבילת מצוה. ורש"י פירש: '**כשירדה להקר**. ולא לטבול ונפלה כולה לתוך המים'. ונראה מדבריו שלא נתכוונה להקר אלא מקצת גופה במים [ובפרט לפי מה שהוסיף בלשונו בהגהות שיטה מקובצת אות ד: 'שנתכוונה לרחיצה', וסתם רחיצה אינה רחיצת כל הגוף]. ולפי"ז רב מתירה לביתה אפילו בכה"ג שלא ירדה להקר כל גופה, ובזה חולק עליו ר' יוחנן, אבל אם ירדה לטבול כולה להקר ולא לבעלה טבילה מעליתא היא להתירה לבעלה. ועיין ברוקח סוף סי' שעט שכתב:

ורב'י יוחנן לא מדמי לה טבילה⁶⁶ לשחיטה, דסבירא ליה כר' יונתן דדריש קרא {דוכבס לשום} טבילת טהרה⁶⁷, דהא קאמר אי מה להלן בעי' דעת כהן

'אפילו ירדה להקר לא עלתה טבילה לרבי יוחנן עד שיכין לשם טבילת טהרה'. ונראה שפוסק כר' יוחנן ומפרש בדעתו כפי שפירשו הראב"ד ורבינו שבטילה בעינן כוונה לשם טבילת טהרה. [ועיין גם בתרומת הדשן סי' רנו שכתב דבעינן כוונה לטהר. אבל שמא לכתחילה פסק כן לחומרא. ועיין בהגהת רמ"א לשו"ע יו"ד סי' קצח סמ"ח.] ועיין כאן בשיטמ"ק ק"ה ורש"י ז"ל פירש, שכתב בטעם שלא פירש רש"י כגון שטבלה כל גופה ולא לשם טבילה בעולם אלא לשם רחיצה מבלי שום נפילה כלל, כפי שפירש הראב"ד, משום דאי הכי מאי נאנסה וטבלה דקאמר, הא לא היה כאן שום אונס כלל, להכי פירש שנתכוונה לרחוץ קצת מגופה ושוב נפלה כולה למים. והיא קושיא חזקה על פירוש רבינו והראב"ד. ומאידך גיסא עיין בחידושי הרש"ש שתמה על רש"י במה שפירש שלא נתכוונה אלא להקר מקצת גופה, והלא בשחיטה משמע דבעינן לרבנן שיכוון לחתוך כל הסימנים. ונשאר בצ"ע. ונראה שלפיכך מעדיפים הראב"ד ורבינו לקבל דוחק לשון 'נאנסה וטבלה' מפני קושי הענין לדרכו של רש"י, שאף אם אנו מדמים טבילה לשחיטה, סבירא להו שכך הוא הדין בשחיטה לרבנן דבעינן שיכוון לחתוך כל הסימנים, ואם יתכוון לחתוך בבהמה רק סימן אחד וחתך שנים כמתעסק לא תעלה לו שחיטה, ואם כן גם בטבילה צריך שתדל לתוך המים בכוונה להקר כל גופה. ולפיכך לדעתם נקטינן לשון 'שנאנסה' האמור אליבא דרב כפשוטו, שלרב לא בעינן שום כוונה ואפילו נפלה וטבלה כשרה, אבל אליבא דר' יוחנן 'נאנסה' לאו דוקא, אלא היינו שלא התכוונה לטבילת מצוה, אבל בודאי שהתכוונה לטבול כל גופה במים. ואף לרש"י שפירש להקר מקצת גופה, יש לומר שלא פירש כן אלא אליבא דרב, ור' יוחנן חולק עליו אפילו בנתכוונה להקר כל גופה. ובעיקר הקושיא שהקשה הרש"ש על פירוש רש"י, נראה לדרך זו הסברא היא שדי בכוונה לחתוך סימן אחד בבהמה, שגם בכה"ג מתכוון לחתוך מיקר ושחיתו כשרה. ועיין מ"ש בזה בתפארת יעקב ד"ה שם ולרבנן.

66 הדף קרוע והכתוב מחוק והשלמנו לפי העניין.

67 רבי יונתן דורש הכתוב בויקרא יג, נח, המדבר בכיבוס שני לאחר הסגר שבעה ימים ותכבוסת ראשונה: 'והבגד או השתי או הערב או כל כלי העור אשר תִּכְבֹּס וסר מהם הנגע וְכַבֵּס שנית וטהר', בהיקש, מקיש תכבוסת שניה שהיא טבילת הבגד לתכבוסת ראשונה שהיא כיבוסו, מה תכבוסה ראשונה לדעת אדם, אף תכבוסת שניה לדעת, ומפרש רבינו אליבא דר' יוחנן 'לדעת' היינו לשום טבילת טהרה, שיתכוון לטהר הבגד מן הנגע שהיה בו. וילפינן מטבילה זו לטבילת נדה לבעלה דבעינן בה כוונה לשם טבילת טהרה. ולדרך זו זהו הפירוש בכל שנאמר בו 'לדעת'; בתכבוסת ראשונה היינו שמכבס הבגד בכוונה לטהרו, וכן בתכבוסת שניה 'לדעת' היינו בכוונה לטהרו. ופירש כן בהתאם למה שפירש לרבנן שירדה להקר היינו שירדה לתוך המים מדעתה להקר כל גופה אבל לא התכוונה לטבילת טהרה, לפי"ז כך יש לפרש 'וכבס שנית וטהר' לענין שאם לא נתכוון לשום טבילת טהרה לא עלתה טבילה לבגד. אבל רש"י לפי דרכו שפירש שירדה להקר היינו מקצת גופה, מפרש כאן (בד"ה אף שניה לדעת) מדרש 'וכבס שנית' שבא למעט אם נפל הבגד לתוך המים מאילו לא עלתה לו טבילה, אבל כל שהטבילו בפועל ולא כמתעסק עלתה לו טבילה, ואפילו שלא טבל בכוונה לטהרו מנגעו. ואע"פ שלעיל פירש ר"א מן ההר: 'אף שניה לדעת. ולא שיפול במים מאליו', כרש"י, הדין דין אמת, אלא שלמסקנא מפרש רבינו לר' יוחנן שלא די בכוונת המעשה אלא בעינן גם כוונה לשם טבילת טהרה. ועיקר מה שמביא רבינו (והראב"ד) שלא

וכו⁶⁸, ... {וְכוֹנֵת כֶּהָן} כדהתם⁶⁹ הוא דלא בעי', הא כונה לשם טבילה כדהתם⁷⁰ בעי'.
{ולעניין הלכה} הואיל וקיימא לן⁷¹ רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן, [הלכה כרבי יוחנן]
 דאמ' לביתה לא טהרה, דבעינן כונה לטבילה כר' יונתן⁷². ומסתברא דבהא הלכת'
 כרב, דכי קיימא לן רב ורבי' יוחנן הלכה כר' יוחנן, ה"מ במאי דפליגי אינהו ולא פליגי
 תנאי בההיא מי'לתא, אבל במאי דאיפליגו תנאי ... שבקי' פלוגת' דידהו ומעיינינן
 בפלוגתא דתנאי למ. ⁷³ אי הלכת' כמר או כמר, ומדאשכחין דהך בריית' דלא בעי
 כונה לטבילה⁷⁴ הוא סתמא, ש"מ דאליבא דרבים איתנאי לה⁷⁵, והוייא לה הך בריית'
 כר' יונתן⁷⁶ יחידיה ולית הילכת' כותה. ועוד דפשטה דמתנ' דגל שנתלש הכי משמע

לפרש כפירוש רש"י היא הסברא החיצונית, שלדעתם כל שלא נתכוון לרחוץ כל גופו אין כאן כוונת
 רחיצה כלל, ולכן הם מכוונים כל נידון הסוגיא לר' יוחנן להצריך כוונה לטבול לשם טהרה. וזהו
 המכריע לפרש 'לדעת' האמור גבי תכבוסת שניה לענין הכוונה. ועוד יתכן שראמ"ה מפרש 'וכבס
 שנית וטהר' במובן שיטבלנו בתכבוסת שניה לשם טהרה. ועיין ברמב"ם הל' טומאת צרעת פ"ב
 ה"א: 'ומכבסו כולו כיבוס שני ומטבילו וטהר'. ועיין שם בכס"מ, ומשמע שנקט שרמב"ם מפרש
 'וכבס' היינו כיבוס הבגד כולו 'וטהר' היינו הטבילה, שלא כפירוש רש"י לויקרא יג, נח שנסתייע
 מדברי התרגום לפרש 'וכבס' היינו טבילה.

68 'אף כאן בעינן דעת כהן, תלמוד לומר וטהר, מכל מקום'.

69 כלומר, וכוונת כהן כדהתם בתכבוסת ראשונה הנעשית על דעת הכהן, כדכתיב (שם פסוק נד):
 'וצוה הכהן וכבסו', לא בעינן, שלוה הועיל מדרש 'וטהר, מכל מקום' להוציא מן ההיקש דעת כהן
 בכיבוס שני.

70 אם הכוונה לתכבוסת ראשונה הרי אין בה טבילה כלל אלא כיבוס ממש, כפי שפירש רש"י בויקרא
 שם שכל כיבוסין שבפרשה זו לשון לבון ויתחווור הן. ויש לפרש הלשון כך: הא כוונה לשם טבילת
 טהרה בכיבוס שני ילפינן מכיבוס ראשון שמכבסו ככוונה לטהר, וכן בכיבוס שני טובל ככוונה לטהר.
 ביצה ד, ב.

72 וכן פסק בעל ההשלמה מטעם זה דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. וכ"כ כאן בפסקי מהרי"ח סי'
 תתיקא, ועיין מ"ש שם בהערה 30.

73 סוף התיבה מחוק, ושמא כתוב: למילף.

74 היא הברייתא ששנתה טבל ולא הוחזק מותר לחולין.

75 נראה שנקט שאף הברייתות שנשנו בסתם אליבא דרבים נשנו. ואף שמצינו במקומות שמעמידים
 ברייתא שנשנית בסתם בחד תנא, מכל מקום מי ששנה הברייתא בסתם ביקש לקובעה להלכה
 ולפיכך שנאה בסתם, כמו שאומרים כן ביחס למשניות. [יש מן הראשונים שאומרים דסתם
 מתניתא ר' יהודה היא, עיין בשיטמ"ק ב"ק נו, ב ד"ה סברוה שכתב כן בשם הרא"ה, וכ"כ הריטב"א
 בחידושו לב"מ צה, ב ד"ה סברוה, ור"מ המאירי בחידושו לעירובין מו, ב, ועוד. וכ"כ ב'תוספות
 ר"י הזקן ותלמידו, ח"א, שבת מג, ב ד"ה והא דסתם תוספתא אליבא דר' יהודה, ושם ברייתא היא
 ולא תוספתא, עיי"ש ב'הערות וביאורים' הערה 40.]

76 צ"ל: 'דר' יונתן'. כלומר, היא ברייתא דר' יונתן בן יוסף, שאמרו דאתיא כר' יוחנן.

דלא בעינן כונה לטבילה, דאי בעי' כונה נצטרך לאוקומה ולדוחקה ביושב ומצפה, ולא משמע הכי פשטיה דמתני', הילכך קיימ' לן דחול⁷⁷ לא בעו כונה⁷⁸. ומיהו ה"מ בדיעבד אבל לכתחילה צריך לכין לטבילה, דכולהו לישני דמתני' ובריית' לשון די'עבד טבל ולא הוחזק וכו', גל שנתלש ונפל וכו'. וכן כתב הר"ם במקואות פ' א' שכתב ה"ק⁷⁹: כל הטובל צריך להתכין לטבילה, ואם לא נתכין עלתה לו טבילה לחולין, אפי' נדה שטבלה בלא כונה כגון שנפלה לתוך המים או ירדה להקר הרי זו מותרת לבעלה, אבל לתרומה וקדשים אינה טהורה עד שתטבול בכונה, ע"כ⁸⁰.

פרה. אדומה. וכל היכא דשחיטת האחרת היא שחיטה כשירה הפרה פסולה, דכתי' ושחט אותה, ולא אותה וחברתה. אבל אם שחיטת האחרת היא שחיטה פסולה הפרה כשרה, שהרי לא שחט אחרת עמה, דשחט לא משמע אלה שחיטה ראויה⁸².

דוגמה ב: פרק כל הבשר

[קייב, א] **לאנוחי.** להניח זה בצד זה. פי' ר"ש⁸³ חי'שינן} מא כשיטול מהכותח יפול ממנו על המלח ולא ירגיש וימלח מהמלח ש}נפל} עליו הכותח קדירה של בשר. **דחלא מאי.** מי אסור להניח כד של חומץ סמ}ן} לכד של כותח ובכותח יש בו חלב. **לכי תיכול.** לכשתמדוד לי כור של מלח אימ' טעם הדבר⁸⁴. **הא איתיה וכו'.** כשנותן

77 היינו: דחולין.

78 וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהל' מקואות ה"ח, ומביאו רבינו להלן בסמוך. ועיין בר"ן על הרי"ף (ז, א) ד"ה הא הפילה, שכתב דמסתברא כמו שפסק הרמב"ם מכמה טעמים, ע"ב. וע"ע במ"ש הרמב"ן והר"ן בחידושיהם. ועיין בב"י לטור יו"ד סוס"י קצח שהביא כמה פוסקים העומדים בשיטה זו, וכתב שיש חולקים לפסוק כרבי יוחנן. ועיין גם בחידושי הרמב"ן והרשב"א ובפסקי הרי"ד שכתבו דלחומר נקטינן. ועיין בשו"ע מחבר רמ"א יו"ד שם סעיף מח.

79 אפשר שצ"ל: 'ח', ור"ל הלכה ח.

80 עיין בישועות יעקב יו"ד סי' קצח ס"ק ח, בשו"ת חת"ס אה"ע ח"ב סי' צ ד"ה והנראה, בחידושי חת"ס כאן, ועוד, שדנו בדין זה דלכתחילה בעינן כוונה לטבילה, האם הוא מדיני וסדר הטהרה, שיש להחמיר לכוון בטבילה לחולין לכתחילה אטו טבילה לקודש, או שכל ענין הכוונה כאן הוא בכדי לשים על לב ליהרר ולטבול כראוי.

81 במדבר יט, ג. דרשה זו הובאה בגמרא להלן לב רע"א.

82 עיין פירוש רש"י להלן שם ד"ה לרבי נתן וד"ה לרבנן.

83 רש"י ד"ה כמכא.

84 לשון רש"י: 'לכי תיכול. כשתמדוד לי עליה כור של מלח בשכרי אומר לך טעמו של דבר'. ופירוש מחודש מפרש רבינו פרחיה מאמר זה בהיקרותו בשבת ד, א (עמ' 2), וז"ל: 'אמ' ליה לכי תיכול **עלה כורא דמלחא.** כלומר כדי שתשב במדרש ותלמוד בזמן שתאכל בו לחם שצריך לכורא דמילחא ללפת בו כדרך כל הלומדים בתורה, כדתנן (אבות פ"א מ"ד) זו היא דרכה של תורה פת

מהכותח במלח המלח הוא דבר יבש והכותח שעליו עומד בעצמו ואינו מתבטל ונותנו בעינו בקדירה של בשר, אבל כשנפול בחומץ שהוא דבר לח מתערב הכותח בחומץ ומתבטל, ע"כ פי' ר"ט⁸⁵.

וזה תימה דהיכי אשכחן דאסר' כי האי גונא משום חששא. והר"ם⁸⁶ פי' הטעם שהמלח שואב מהכמך שהוא סמוך לו וימצא במלח טעם הכמך והוי אסורא בעיניה, פי' הואיל ויש בו טעם החלב שבכמכא, אבל החומץ אינו שואב ולא ימצא בו טעם הכמכא, הילכך ליתיה לאיסורא בעיניה. ופי' בעיניה, בעינו של מלח ובעינו⁸⁷ של חומץ.

בר גוזלא. עוף שחוט היה. **כמכא.** כותח, ויש בו חלב ומלח. **שרייה רבא**⁸⁸, בהדחה כמו בשר צונן שנפל לתוך חלב צונן (ו) [ד] סגי ליה בהדחה. ואע"פ שיש בכותח מלח וקיימא לן מליח הרי הוא כרותח, והוי כמכא כרותח, והוי צונן שנפל לתוך חם...⁸⁹ אסור. **קסבר [דכ"י] אמר' מליח הרי הוא כ[רותח],** היינו דוקא במליח הרבה עד⁹⁰ שאין אדם יכול לאכלו עד שמדיחו במים כעין בשר ש[מדחים אותו אחרי שמלחו אותו, אבל]⁹¹ בכותח אין בו מלח כל כך שהרי אדם יכול לאכלו [כלו]... בעינו מלח מעט לתת בו טעם הילכך מליח כי האי לא הוי כרותח הוה ליה צונן ובהדחה סגי ליה.

וה"מ חי. כלומ' כשהעוף חי סגי ליה בהדחה ... אית דמפרשי חי צונן, וצלי עולה מן האש דהוי רותח⁹². ואי חי שהוא צונן ואינו אפוי, אבל צלי אע"פ שהוא צונן בעי

במלח תאכל'.

85 בד"ה האי בדברי רבינו נוסף טעם ההבדל ביניהם שהכותח יבש והחומץ לח.

86 הלכות מאכלות אסורות פ"ט הכ"ה.

87 בהשגות הראב"ד שם השיג על דברי הרמב"ם, וכתב: 'גירסא אחרת יש אצלנו. ופירש הכ"מ שלשון הרמב"ם: 'שהחומץ אינו שואב מן הכמך', אינה מתאימה לדברי הגמרא שלפנינו: 'האי איתיה לאיסוריה בעיניה'. וכן העיר הריטב"א כאן, ועוד ממפרשי הרמב"ם שם. אבל לפי פירושו המחודש של רבינו הפירוש מיושב לפי גירסת הגמ' שלפנינו. ועיין בתוס' ד"ה מהו שפירשו בדרך אחרת שבבשר בחלב נזהרים יותר משא"כ בחומץ ומלח ולפיכך גזרו, ועי' בריטב"א ובמאירי שדחו פירוש הרמב"ם ופירשו כעין פירוש התוס'.

88 לפנינו, המתיר היה רב חיינא בריה דרבא מפירוניא. אלא שמן ההמשך עולה, שרבא הסכים ואף שיבח פסק הלכה זה.

89 הכתב מחוק כחצי שורה.

90 הכתב מחוק, וכך נראה להשלים.

91 הכתב מחוק, וכך נראה להשלים.

92 וכן פירשו הרמב"ן, הריטב"א והמאירי בפירושם הראשון, והר"ן על הרי"ף (מא, ב) ד"ה וחי. וכ"כ הרשב"א בתוה"ב ב"ד ש"א (ג, ב) בשם הראב"ד. וכן מסיק רבינו להלן בד"ה מתבל בתבלין, עיי"ש.

קליפה, דהואיל ונצלה בולע⁹³. והר"ם⁹⁴ כת' לשון הגמר' חי וצלי ולא כת' רותח וחי⁹⁵.

פילי. בקעים בקעים כוליה בולע דרך הנקבים.

מתבל בתבלין. התבלין מרכיין ומחממין⁹⁶ אותו, ע"כ. ... שכל דבר שנתנו בו תבלין ואפי' כשהוא צונן בולע⁹⁷, שהתבלין מחממי' אותו ומרכיין אותו ופולט ובוֹלע. ומסתברא⁹⁸ הצלי ר"ל חם דוקא ובעי קליפה {ד}מסקי' בכיצד צולין⁹⁹ דחם לתוך חם בעי קליפה כדמוקים ליה תתאה בולע פ[נ]תא, ומדמסקי' התם דצונן בצונן בהדחה סגי ולא פליג בין צלי צונן לחי צונן, {ש"מ דכל} צונן שאינו מתובל בתבלין

93 רוצה לומר, שיש מפרשים שחי היינו שאינו מבושל, וצלי היינו מבושל אע"פ שהוא קר, והיינו משום שדבר הנצלה בלע טפי אע"פ שהוא צונן ובעי קליפה. וכן הביא ר"מ המאירי בשם גדולי המפרשים וגדולי פרויניצה (עיין ספר העיטור שער הל' הכשר הבשר (ו ע"ד)), וההשלמה והמאורות בשם רבינו משולם והראב"ד. וכ"כ ר"מ המאירי בבית הבחירה לפסחים עו, א ק"ה המליח בשם גדולי עולם וגדולי המפרשים [אלא שכתב שלא נראו דבריהם], וההשלמה בפסחים שם. וכן כתב בפסקי הרא"ש כאן סי' לג. וכ"כ בספר הבתים, שער בשר בחלב, שער ג אות ג, בשם הראב"ד. [וכן משמע מתשובת הראב"ד שבתשובות ופסקים סי' עה, והביאו דבריו מאיסור והיתר שלו בארחות חיים הל' איסורי מאכלות סי' מז, ובכל בו הל' בשר בחלב סוף ק"ה מליח.] ופירשו הטעם משום שע"י צלי הוא רך ונוח לבלוע. וכ"ה דעת התוס' לעיל צו, ב בד"ה עד, ובפסחים עה, ב ד"ה ואם. ועי"ע מ"ש בזה בטור וב"י ושו"ע ונו"כ יו"ד סי' צא ס"ז.

94 רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פ"ט הי"ט.

95 מדייק רבינו מלשונו שהכוונה לצלי דוקא ואפילו צונן, שאם הכוונה לרותח היה לו לפרש. וכן מדייק מדבריו בספר הבתים שם, וסיים שפירוש זה עיקר. וכן דייק ר"מ המאירי, אלא שמחלק בין צלי לבישול, וכתב שבודאי במבושל צונן מודה שבהדחה סגי. ועיין בב"י יו"ד שם שכתב שדברי הרמב"ם בזה סתומים כדברי הגמרא ואין בהם הכרע.

96 רש"י בד"ה ואי מתבל כתב רק שמרכיין אותו, ובלשון רבינו נוסף שמחממין אותו, וכן להלן. ומשמע שאפילו בלא נתבשלו או נצלו עמו, התבלין עצמם מחממין הבשר, ועיין בהערה הבאה.

97 משמע שאפילו בצונן התבלין אוסרין. ועיין בש"ך יו"ד סי' צא ס"ק כא שכתב שיש ג' דעות בראשונים בזה, דעת ספר התרומה סי' סג, פסקי הרא"ש שם, הטור יו"ד שם, ועוד, שצלי אפילו צונן שנפל לחלב צריך קליפה, ואי אית ביה פילי או מתובל בתבלין כולו אסור אפילו אם הוא חי. ודעת הרשב"א בתוה"ב שם והר"ן שם - וכתב הרשב"א שם שכ"ה דעת רש"י כאן - שאם הצלי צונן אין צריך אלא הדחה וברותח צריך קליפה, ובצלי רותח שיש בו בקעים או מתובל בתבלין כולו אסור. והאו"ז, והגהת מרדכי בשם מהר"ף וסמ"ק, ותשובת מהר"ם מרוטנברג, ועוד, סוברים דצלי צונן צריך קליפה, וצלי צונן שהוא מתובל בתבלין או שיש בו בקעים כולו אסור, אבל חי לא. עיין בש"ך יו"ד שם. ומדברי רבינו כאן משמע שהתבלין גורמים לאסור בצונן כיון שמחממין אותו, אך לא הזכיר אם מדובר בצלי דוקא או אפילו בחי.

98 לעיל בד"ה וה"מ חי הביא רבינו שתי דעות בזה, אם צלי היינו אפילו כשהוא צונן, או אין הכוונה אלא שיהא חם, וכאן מצדד שאינו אוסר אלא כשהוא חם, ומוכיח כן מהגמרא בפסחים.

99 פסחים עו, א.

סגי בהדחה. והתם אסיקנא בחם לתוך חם או {צונן} לתוך חם תתאה גבר ואסור. **שחתך עליה בשר.** כשהיה עולה מן הצלי¹⁰⁰ אסור לאכילה, מפני שהדם יוצא כשחותך הבשר ונבלע בפת. **דאסמיק.** שהיה הבשר אדום. **דאברי.** שנקב הדם את (הכבד) [הככר], כלומר' עבר מצדו לצדו עד שנראה משני צדדין. **ה"מ דאסמכה.** כלומר' הוה אותו מיחל היוצא מן הבשר עבה אבל צלול לאו דם הוא. **אכיל ליה.** לאותו ככר. **לשמעיה.** שמש ישראל שלו. **דאנינא דעתיה.** אסטניס היה, ואע"פ שהיה מותר לא היה רוצה לאכלו מחמת מיאוס.

חמר בשר. יין היוצא מן הבשר. וכן הלכת¹⁰¹. ומיירי בשנצלה כל צרכו¹⁰² כדפרישנא, אבל כשלא נצלה כל צרכו אסור, דהא אמרי' לקמן אין נותנין כלי תחת הבשר עד שיכלה כל מראה אדמימות שבו. ומסתבר' דהא נצלה כל צרכו דקאמרי' הוא שנאכל מחמת צלייתו או כשתעלה תמרתו.

אין מניחי' כלי. היינו בי דוגי דלעיל¹⁰³. **עד שיכלה.** כלומר' עד שיהא כל דמו נפלט. **תמרתו.** מלשון תמרות עשן. ופי' ר"ש¹⁰⁴ שהבשר מעלה עשן שיהיו הגחלים מעלין עשן, שכל זמן שהדם שותת עליהן הם כבות והולכות וכשהשומן נוטף מעלים עשן. ע"כ. **תתאה מטה.** כלומר' לזה השיעור צד התחתון של צד הגחלים נצלה {ולצד העליון לא נצלה, ויקח הכל הואיל שהצד התחתון מעלה עשן ולא ירגיש צד העליון משום דם. **משדא ביה.** שיתן לתוך הכלי. **תרין גללי מילחא.** שני גרגירי מלח, כלומר' מעט¹⁰⁵,

100 נראה הכוונה שהעלהו מן הצלי באמצע צלייתו, ראה להלן ד"ה חמר בשר ובהערות, אבל אם נצלה לגמרי ונגמרה צלייתו פשוט שהמוהל האדום היוצא ממנו איננו דם ומותר.

101 כן פסקו הרי"ף בס' תתנט (מא, ב) והרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פ"ו הט"ז, והרבה מהראשונים.

102 וכן כתב הרמב"ן. והרשב"א בחידושו כתב שיהא נצלה 'עד כדי שיהא ראוי לאכילה', ובתוה"ב ב"ג ש"ג (פ, ב) כתב: 'שהגיע לכלל צלייה כמו שדרכו של אדם לאכלו'. וכע"ז היא לשון רבינו בהמשך, שנצלה כל צרכו הוא שנאכל מחמת צלייתו. והיינו שלא נצלה צלייה גמורה, אבל עכ"פ אנשים אוכלים אותו כך. אך עיין בר"ן על הרי"ף (ד"ה ככר) שכתב שרבא מתיר לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי. ומדברי המגיד משנה לרמב"ם שם נראה שהבין שהר"ן חולק בזה על הרשב"א, עיין שם שהביא דבריהם כשתי דעות חולקות, וכמאכל בן דרוסאי הוא פחות מצלייה הראויה לאכילה. ובשו"ע י"ד סי' עו ס"ה פסק שצריך כדי שיהא ראוי לאכילה לרוב בני אדם, וכתב שם הרמ"א בהגהה דהיינו חצי צלייתו.

103 קיא ריש ע"ב.

104 רש"י ד"ה משתעלה, בלישנא אחרינא.

105 כמבואר בדיבור הבא מהלכות גדולות.

והמלח משים¹⁰⁶ הדם אצלו בתחתית הכלי ויניח הכלי עד שיצולו מימיו ויקח השמנינות שלמעלה בנחת והמים שלמטה שתחת השמנינות אסור משום דם.¹⁰⁷

[קייב, ב] ומשפייה. כמו השופיין לחמרים כלומר יערנו מכלי זה לכלי אחר בנחת. ודוקא מלח מועט אבל מלח הרבה לא מהני מידי שמתוך הדם וצייל ליה ונראה כשומן, וכן כתב בעל ההלכות¹⁰⁸. ור"ש פי' תרין גללי מילחא בין על הבשר בין בתוך הכלי¹⁰⁹, נראה דעתו דלצלי לא בעי' מליחא כלל דאי בעינן ביה מליחא תו לא צריך מידי¹¹⁰ וזה נבאר לקמן¹¹¹.

{ומי' אמ' שמואל הכי. דלאחר שתעלה תמרתו מותר. המיחל¹¹² היוצא מן הבשר אסור לא{כלו}, והתם ודאי מיירי שנצלה כל צרכו וודאי עלתה תמרתו.

שני התם וכו'. כלומר כ[י]ן שעלתה תמרתו מה שיוצא ממנו על ידי האש הוא שמנינות ולא דם, אבל כשחותך וכובש הבשר בדוחק הוא מוציא ממנו דם הנבלע בבשר והואיל ופריש אסור. {ורבא}¹¹³ דאכיל ליה, סבירא ליה דהואיל ועלתה תמרתו

106 כך כתוב בכתה"י, ושמא צ"ל: משיך, או: משיב.

107 כרש"י בע"ב ד"ה ומשפייה.

108 הל' דם (ס' סה, קלג ריש ע"ג), והובא ברש"י ד"ה ומשפייה, בתוס' בע"א ד"ה תרי גללי, וברוב ראשונים ופוסקים.

109 עיין בש"ך הארוך על הטור יו"ד ס' עו שהבין ברש"י שנותן המלח או על הבשר או לתוך הכלי, אבל לא צריך שניהם. אבל הרי"ף (ס' תתנט מא, ב) גרס: 'עד דמייתי תרי תלת גללי דמילחא ושדי ליה בבי דוגי', משמע שהכל נותן לתוך הכלי ולא על הבשר. וכן העתיק בספר המאורות. וכן משמע בעוד ראשונים שלא הזכירו שנותנם על הבשר אלא לתוך הכלי. וכ"כ הטור יו"ד ס' עו (ס"ו). ובכנה"ג הגהות הבי' יו"ד שם כתב על לשון רש"י: 'ולא ראיתי לשאר מפרשים פירשו כן'.

110 כלומר, מזה שהוצרך רש"י כאן לומר שישים מלח אף על הבשר, ואינו שם אלא מלח מועט, נראה שלצלי לא צריך מלח כלל, ורק מפני שרוצה לשים כלי תחתיו ולשפוך ממנו השומן צריך לשים מלח מועט על הבשר. ולפי"ז צ"ע ממ"ש רש"י בפסחים עד, א ד"ה שריא, שמדבריו שם משמע שלכל צלי צריך מליחא מועט. ועיי"ש בתוס' ד"ה האי מולייתא שחולקים על רש"י. וכן דעת רוב הראשונים שאינו צריך מליחא כלל לצלי. ועיין בדברי רבינו להלן דף קיג, ובטור וב"י יו"ד ס' עו (ס"א).

111 דף קיג, א ד"ה אין הבשר יוצא מידי דמו.

112 הלשון חסרה, ונראה שחסר כאן דיבור המתחיל: 'והאמר שמואל ככר שחתך עליה בשר אסור לאכלה'.

113 מלה זו מחוקה בכתה"י, וכך נראה להשלים. ור"ל שאם ע"י דוחק הסכין הוא מוציא הדם הנבלע עדיין בבשר, א"כ אמאי רבא לעיל בע"א אכיל ליה ולא חשש לכך.

תו אין שם דם כלל ומותר¹¹⁴. וכן הלכת¹¹⁵.

דגים ועופות שמלחן זה עם זה. בכלי מנוקב כדמפרש ואזיל, אסורין הדגים והעופות מותרין¹¹⁶. האי מליחה דדגים לאו משום אסור דם הוא שדם דגים מותר, כדאמר' בכריתות פרק דם שחיטה¹¹⁷ אוציא דם דגים ודם חגבים שכולו היתר, מאי כולו היתר דלא בעי שחיטה¹¹⁸, ואמר' נמי התם דם דגים שכנסו בכלי מותר, ואוקימנא דוקא דאית ביה קשקשים דמאן חזי דאכיל ליה ידע דדם דגים הוא, אבל לית ביה קשקשים הואיל וכנסו בכלי אסור מדרבנן מפני מראית העין, הילכך הך מליחה דדגים דהכא היה שמלחן להתקיים, אם מלחו עם בשר עופות נאסרו הדגים מפני שבולעים מדם העופות שהוא אסור, והעופות מותרים דהא טרידי לאפוקי דמן ולא בלעי דם אפי' של איסור, וכל שכן הכא שאפי' בלעי¹¹⁹ מדם הדגים לא מתסרי שדם הדגים מותר כדכתבי¹²⁰, ועופות¹²¹ לאו דוקא, דכל שכן בשר בהמה וחיה שהוא קשה מבשר עופות¹²².

אם נמלחין בכלי שאינו מנוקב. כלומר שאין הדם ניגר והולך מעל הבשר.

אפי' עופות ועופות. כלומר אפי' לא מלח שם אלא עופות אסורין העופות, שאחר שגמרו פליטתן יחזרו ויבלעו הדם שפלטו שהרי הבשר נוגע וטובל בדם.

114 כע"ז כתב הרמב"ן לעיל בע"א, וכן משמע במאירי. והרשב"א והריטב"א לעיל פירשו שכל איסור דם זה הוא משום מראית העין, וכ"כ הר"ן (מא, ב בדפי הר"ף). ועיין ברשב"א שכתב בשם הראב"ד שלא התיירו אלא על ככר, שהמוחל נבלע בתוך הככר ולית ביה משום מראית העין. אבל הרשב"א סובר שאפילו בכלי מותר, שאין המוחל הנצלה נראה עוד כדם, ולפיכך קוראים לו חמר בשר, שכבר אין לו מראה דם ואין לטעות בו. וכן פסק הרמ"א בהגהת שו"ע יו"ד סי' עו ס"ה שהמוהל בלא ככר נמי שרי, ובביאור הגר"א שם אות יז כתב מקורו הוא מהגמרא דקרי ליה חמר בשר.

115 כרבא. וכן הביא רבינו לעיל ד"ה חמר בשר שהלכה כרבא, עיי"ש ובהערות.

116 כך כתב רש"י בד"ה אסורין שהדגים לבדן אסורים אבל העופות מותרים. ועיין בתוס' ד"ה דגים. אבל הראשונים הביאו דעה הסוברת שאפילו העופות אסורין, עיין ברמב"ן בשם יש מי שאומר, וברשב"א בחידושו כאן ובתוה"ב ב"ג ש"ג (עה, א), בר"מ המאירי, ועוד, עיי"ב.

117 דף כ, ב; כא, א.

118 כא, ב.

119 הכתב לא ברור, וכך נראה לקרוא.

120 וכע"ז כתב בפירוש ר"י מלנויל בקיצור שאין הדגים צריכים מליחה שדמן מותר, שכל זמן שטרידין לפלוט דבר מותר או אסור אינן בולעין.

121 הכתב לא ברור, ונראה שכן כתוב.

122 כך כתב רש"י בד"ה דגים ועופות, וכ"כ שאר ראשונים.

ואי בכלי מנוקב. כלי מנוקב מקרי כל דבר שאם נותן מים במקום שהבשר הוא מונח עליו וזהו המים נגרין והולכים ממקום שהבשר מונח עליו¹²³, ושוב אין לחוש שהבשר יחזור ויבלע מהדם שהרי הדם הלך לו ואינו נוגע בבשר¹²⁴, ואפי' בדף וטבלא מותר למלוח בשר בכי האי גונא וזה אין בו ספק¹²⁵, וכן כת' בעל הלכות¹²⁶. והר"ם¹²⁷ לקח לשון הגמרא ולא חשש לבאר זה שהוא דבר פשוט.

נמי שרו, הדגים, דקס"ד דדגים ועופות פליטתן שוה וזה אינו ממנה לפלוט זה מזה¹²⁸, וכל עת שפולטין העופות דמן טרידי הדגים נמי לפלוט דמן, והואיל וטרידי לאפוקי דמן לא בלעי דם.

לעולם מיירי שמלחן **בכלי מנוקב.** ודגים ועופות אין זמן פליטתן שוה שהדגים גמרו פליטת דמן קודם שגמרו העופות, שהדגים קרום ובשר¹²⁹ שלהם הוא רך וממנה לפלוט יותר מבשר העופות, ואחר שגמרו הדגים פליטת דמן הם בולעים מדם העופות ונאסרים מפני דם העופות, אבל בשר ובשר בין בשר עופות וחיה ובהמה פליטתן שוה ומותר למלוח זה עם זה¹³⁰. ואי קשיא ועופות אמאי שרו, אי העופות למטה והדגים

123 נוסף בגליון כתה"י.

124 וכ"כ בתשובות ופסקים להראב"ד סי' רז, באיסור והיתר לרבינו משולם מלוגיל בשם רב אחא גאון ז"ל, ופסקי הרא"ש סי' מט בשם רב אחא משבחה, והובא בטו"ש י"ד סי' סט סט"ז.

125 וכ"כ הב"י בשם הגהות מיימוני (הל' מאכלות אסורות פ"ו אות י'), סמ"ג (ל"ת קלז), או"ז (ח"א סי' תעד) ומרדכי (סי' תשכד), עי"ב. וכ"כ בספר העיטור שער הכשר הבשר (ח"ב ו ע"ב), ובספר הבתים שערי חלב ודם ש"ד אות ה, ועוד. ועי"ע בב"י שם שהביא מתרומת הדשן (סימן קעג) שדן בדברי האו"ז שכתב שאם הדף אינו מונח במדרון אסור, אם זה דוקא בדף שלא הוחלק ברהיטני ואינו חלק ואין המים זבים ממנו. ברם כמה מהראשונים (או"ז, ספר העיטור, ארחות חיים (צויין בהערה הבאה) וספר הבתים) כתבו בסתם שהדף מונח במדרון. ועיין ברמ"א שם. ורבינו לא הזכיר מדרון דוקא אלא כתב שדף וטבלא 'בכי האי גונא' מותר, והכוונה היא שהוא באופן שהמים נגרים ממנו, כמו שהזכיר.

126 הלכות גדולות הלכות דם סימן סה: 'ושרי למימלח עילוי בודיא ועילוי ארבלא ועילוי גילא, כללא דמילתא כל מיילי דכי שדית מיא עלייהו דייב שרי למימלח עלייהו'. וכ"כ בארחות חיים הל' איסורי מאכלות (עמ' 357) בשם רב האי גאון. ובדבריהם לא הוזכר דף פשוט אלא בודיא וארבלא וגילא (יש שפירשו מחצלת, כברה וקש), אבל לפי הכלל שכתבו שצריך שהמים זבים ממנו אפילו על דף שרי. ובארחות חיים שם לפני שהביא דברי רב האי גאון כתב שמוותר למלוח במקום מדרון כגון על גבי דף פשוט.

127 רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פ"ו ה"א, שאין מולחין בשר אלא בכלי מנוקב, והיא לשון הגמרא להלן קיג, א.

128 כלומר, שאין אחד ממנה לפלוט מעצמו יותר ממה שהשני פולט מעצמו.

129 בגמרא ובפירושו רש"י לא נזכר רק שהקרום שלהם רך, ורבינו הוסיף שאף הבשר רך.

130 וכן יוצא מדברי התוס' ד"ה דגים ועופות וד"ה ודגים רפו, דדם משרק שריק במליחה ואינו אוסר

למעלה נימא תתאה גבר¹³¹ וחוזרין הדגים ופולטין צירן על העופות ואוסרין אותן הואיל ונאסרו הדגים. תריץ דמליח אע"פ שהוא כרותח ה"מ להבליע מה שבא אצלו אבל שיהא רותח גמור שילבעו ויפליטנו לא אמר' הכי אלא ברותח כאש או ביבש שנפל בלח כמו שנבאר לקמן¹³².

איכא מאן דדייק מהכא מדקאמ' ועופות אסורין¹³³ דמשמע אסור עולם ולא סגי להו שיחזור וימלחם, ש"מ שדם דאתי לחתיכה ממקום אחר אינו יוצא לעולם במליחה. ואין זו ראייה, דלעולם אימא לך דדם דאתי בחתיכה זו מחתיכה אחרת יוצא במליחה כדאיתיה פרק גיד הנשה, ושאני הכא שאין זה הדם שבלעו הדגים ממין דמן וכי האי גונא אינו יוצא במליחה. ולהך פירוש א...¹³⁴ דגים אפי' ...¹³⁵ מדם העופות אסורין ואין להם תקנה במליחה. אינימי ...¹³⁶ גמרו פליטתן ואחר כך בלעו דם הואיל ונמלח

שאר החתיכות שנמלחו עמו. ועי"ע בתוס', רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, פסקי הרא"ש סימנים לו, לז, ר"ן להר"ף (מא, ב - מב, א), ועוד.

131 וכיון שמליח כרותח הרי חום התחתון דהיינו העופות המלוחים יחמם העליון דהיינו הדגים. אך צ"ב שהרי שניהם מלוחים, וא"כ הוי כחם וחם שמפליטים ומבליעים מזה לזה, ואמאי נקט משום תתאה גבר, שלא אמרו תתאה גבר אלא כשאחד חם ואחד צונן, שהתחתון גובר ומיקר או מיחם לעליון, ונראה שהכוונה היא שכיון שמיהרו הדגים לגמור פליטתן קודם העופות הרי כבר פסק כח מליחתן ונעשו כתפל, והעופות עדיין מפליטין דמן ונמשך כח מליחתן, והוי כמליח למטה דהיינו העופות, ותפל למעלה דהיינו הדגים. ועל כן הקשה רבינו שכיון שמליח כרותח נימא תתאה גבר שהעופות יחממו הדגים, והדגים שכבר נאסרו יפליטו שוב מצירן לעופות ויאסרו העופות. שכן הדין באיסור צונן למעלה והיתר חם למטה דאמרין תתאה גבר שההיתר מחמם האיסור ושוב חוזר ואוסר ההיתר, כמבואר בפסחים עו, א ובטור ושו"ע י"ד סי' קה ס"ג, ועוד. וכע"ז העיר רבינו הלך קיג, א ד"ה לא גבי דג טמא ודג טהור, עיי"ש.

132 שם. שם ביאר רבינו שני טעמים בזה, עי"ב ובהערות. ועיין בתוס' ד"ה דגים ועופות שפירשו טעם אחר שלא נאסרו העופות מהדגים (לא העירו משום תתאה גבר), שדם במליחה משרק שריק ואינו מבליע בעופות, אבל בדגים דרפו קרמייהו מבליע ולא שריק דם עופות מינייהו. ועי"ע מ"ש הראשונים הנ"ל.

133 צ"ע, שכבר ביאר כשיטת רש"י שהעופות מותרין ואין אסורין אלא הדגים בלבד. ונראה שהמלה 'עופות' היא ט"ס ויש למוחק, ומדייק מדקאמר 'אסורין', דהיינו הדגים, משמע שהוא איסור עולם.

134 הכתב מחוק ברווח ב' או ג' תיבות.

135 הכתב מחוק ברווח ג' תיבות. ונראה להשלים הלשון כך: ולהך פירושא אם {בלעו} דגים אפי' {קודם מליחה} מדם העופות וכו'. ור"ל שאפילו אם בלעו דם מהעופות קודם מליחת הדגים, אין דם העופות יוצא מהן כשמולח הדגים כיון שאין זה ממין דמן. ואומר כן לעומת הפירוש השני שמחלק אם כבר נמלח חתיכה זו וכבר יצא דמה אין הדם הנבלע בה ממקום אחר יוצא שוב במליחה נוספת, ומפרש בהמשך שלפי הפירוש השני אם נבלע בו דם מחתיכות אחרות קודם שגמר פליטת עצמו, שוב יוצא דם האחרים במליחת עצמו, ואף שאינו מין דמו.

136 הכתב מחוק בשיעור של חמש תיבות.

הדבר וגמר פליטת ...¹³⁷ אותו דם שבלע אחר כן יוצא במליחה, אבל כל דם יוצא במליחת החתיכה עם דמה ואפי' דם דאתי מעלמא, וכן עיקר. ולהך סברא אי בלעי דגים דם עופות קודם מליחת הדגים מותרין במליחה¹³⁸. כתב בעל התרומה¹³⁹ בשם הרב יוסף שכל זמן שהבשר פתוח לפלוט מותר לתת עליו בשר למלוח ואע"פ שגמרה הראשונה פליטתה בעוד שהשניה יפלוט בה הואיל ועדיין הבשר עתיד¹⁴⁰ לפלוט אינו בולע הדם, אבל אם נחה מפליטתה אסור לתת עליה בשר ולא אמרי' דמא משרג שריג, וטעם דגים שאסורין מפני שגמרו פליטתן ...¹⁴⁰ ע"כ.

אמלחה ליה. שטעו ומלחו חתיכת נבילה וחתיכת שחוטה ב...¹⁴¹

אתי לקמי דרבא. לשאול אם החתיכה בולעת מציר הנבילה ותמציתה¹⁴² בעוד שהיא טרידה לפלוט דמה, ואם בולעת מצירה אם ציר הנבילה אסור שאסור ... השחוטה¹⁴³.

137 הכתב מטושטש בשיעור שתי תיבות, ונראה שכתוב: וגמר פליטת {דמו אין} אותו דם וכו'.

138 בדין זה נחלקו ראשונים. הרשב"א בתורת הבית, בית שלישי שער שלישי דף עד, הביא דעת רבינו יונה הסובר כי מה שנאמר כאן שהדגים אסורין אין פירושו שהם אסורים לעולם, כי באמת יש להם תקנה לחזור ולמולחם. אבל הרשב"א חולק עליו, ולדעתו דווקא כאשר בשר או דג הפולט את הדם שלו, הרי הוא פולט אגב כך גם דם שנבלע בו ממקום אחר, אבל לאחר שגמר פליטת דמו שוב אין למלח כח הוציא דם שנבלע בו ממקום אחר. ועיין בנידון זה בארוכה בשו"ע יו"ד סי' ע ס"ו ובפוסקים. וראה עוד לעיל בדברי רבינו בתחילת דף קיא, ב מ"ש בזה.

139 סי' סח. והם דברי הר"י מאורליינ"ש המובא בתוס' שלנו ד"ה דגים רפו, ובפסקי הרא"ש סי' לז, ועוד. ועיין בב"י יו"ד ריש סי' ע.

140 שמה יש להשלים המחק במלת 'לגמרי' או במלת 'קודם'. ובספר התרומה שם סיים: 'וגבי דגים דאסירי כי מלחן עם עופות היינו משום דנחו דגים מלפלוט קודם שהתחילו עופות לפלוט ונסתמו דגים מפליטה'.

141 הכתב מחוק בשיעור שתי תיבות, ויש להשלים: בהדי הדדי, או: בכלי אחד.

142 מהמשך דברי הגמרא ומתירוצו של רבא משמע שהנידון היה על הציר בלבד, וברש"י ד"ה אימלח לא מפורט מה בולעים. אבל הריטב"א פירש דמספקא ליה כל כמה דטריד למפלט דם אי בלע שמנונית או לא, וכן פירש מה דאוביניהו מדג טהור שמלחו עם דג טמא להלן בע"א, לענין אי בלע שמנונית או לא, ע"ב.

143 מפרש רבינו ששתי שאלות שאל לו, אם בולעת החתיכה ציר בעוד שהיא טרודה להפליט דמה, ואת"ל בולעת, האם ציר נבילה אסור. ועיין ברש"י ד"ה אימלח ליה שפירש דמיבעיא ליה אי אמרינן כל זמן דטרודים לפלוט אינם בולעים גבי ציר כמו דאמרינן גבי דם. ועיין בחידושי הרשב"א שהעיר שרמי בר רחל נמי פשיטא ליה דצירן אסור ומאי פשיט ליה רבא. וכן נראה מהריטב"א שעמד על זה. ועיין באחרונים (ראש יוסף, תפארת יעקב, ועוד) שהקשו כן להדיא על פירוש רש"י שלא ענה לו רבא על שאלתו, שלא שאל לו אם ציר אסור, אלא שאל אם יכול לבלוע ציר בעוד שטרוד להפליט דם. [ועוד העירו שמשנה מפורשת היא בתרומות פ"י מ"ח שדג טמא צירן אסור]. ורבינו אכן פירש ששאל לו שתי שאלות, אם הוא בולע בעוד שפולט דם, ואת"ל בולע האם ציר נבילה אוסר. ומתשובת רבא נלמד שתייהם, עיין בדיבור הבא. ברם צ"ב איך מוכח ממה שאמר רבא שצירן

הטמאים לכם בכל שרץ, רבויא דה' יתירא קא דריש, אלמ' ציר אסור מן התורה [כ] דמוכח בהדיא בריש בכורות¹⁴⁴, הילכך נאסרה השחוטה שהרי בלעה מציר הנבילה ואע"פ שלא עמדו אלא בשעת מליחה, ואע"ג דטרודה שחוטה לאפוקי דמה בלעה ציר הנבילה, ואע"פ שהמליחה מפלטת גם כן מהשחוטה צירה בלעה ציר דנבילה, שהציר הוא רך ונוח לבלוע¹⁴⁵ אע"פ שפולטת ציר. אינמי דגבי דם שהיא מפליטתו בקושי שייך ביה טירדא ומשום הכי דטריד לפלוט דם לא בלע דם, אבל צירה פלטתו מחמת רכותו בלא טירדא ואע"פ שפולטת צירה בולעת ציר אחר הבא עליה. והטעם שהדם פולטתו בקושי יותר מן הציר שהדם הוא יוצא מגוף הבשר שאינו ניכר בה, אבל הציר יוצא משומן וליחלחותו והוא ניכר וזב מאליו.

אסור שמבליע במליחה. ועיין ברשב"א (לפי פירושו בדרך אחרת) ובריטב"א שפירשו דקים ליה לרבא שלא נצרכה דרשה דהטמאים לאסור צירן אלא באופן שמלחן זה עם זה, שבכה"ג יוצא הציר ונאסר, ע"ב. והיינו שמוזה שהוצרכה דרשה לאסור צירן, ע"כ באה לאופן זה שנמלחו יחד, וממילא מבואר שאוסר הציר במליחה. ונראה שזוהי ג"כ כוונת רבינו בדיבור הבא שלפיכך נאסרה מחמת הדרשה דהטמאים לאסור צירן ובלעה השחוטה מציר הנבילה אע"ג דטרודה לפלוט, שלכך באה הדרשה לאסור ציר היוצא בשעת מליחה. וכע"ז פירש בעמוד הבא ד"ה כרותח, דלימא ליה מדשמואל שאמר מליח הרי הוא כרותח, שלא יזה ענין אמר הוי כרותח אם לא לדין זה שנמלחו יחד ונאסרים משום הציר.

144 ו, ב.

145 כע"ז פירש רש"י בד"ה לאסור צירן שהציר נוח לבלוע מן הדם. ועיין בריטב"א שלפי פירושו דמביעיא ליה אם נאסר מחמת שמנונית חתיכת האיסור, הביא מאחרים שפירשו 'דפשיטא ליה דאע"ג דטריד מלפלוט דם שפיר בלע שמנונית שהוא דבר רך, אלא דמספקא ליה אם יש כח במלח הפליט שמנונית כמו דם או לא', ע"ב.

